

J A A R B O E K

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam).

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVIII 1951

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1951

EEN TWEETAL VONNISSEN WEGENS MUNTMIJDRIJF IN DE 17DE EEUW

door

A. HALLEMA

Inleiding.

Vonnissen wegens muntvervalsing, geldsnoeiing, valse wisselbrieven en allerlei misdrijven „op het stuk der zuivere munt” zijn er in onze rechtshistorische litteratuur nog niet in die mate gepubliceerd, dat daaruit op voldoende wijze zou kunnen blijken, hoe deze verkrachting van wet en recht en de schade, daardoor aan het algemeen belang toegebracht, in de loop der eeuwen volgens bepaalde normen werden gestraft. Vonnissen in dit genre, welke wél uit de sententieboeken gepubliceerd zijn, speciaal uit de periode der Middeleeuwen en 16e eeuw, betreffen meestal uitsluitend de vervalsing der munt en het snoeien of misvormen der muntstukken; de muntschennis dus; verder nog het onzeker maken der muntwaarde door het in omloop brengen van vals geld, waarop toen verschillende graden van straffen waren gesteld, meest lijf- of levensstraffen.

De symboliek der straf met betrekking tot de gepleegde misdaad bleef ook hier niet achterwege: het zieden, koken of verbranden van de veroordeelde in een ketel met kokende olie of water, gloeiend lood enz., het branden van de woorden „falsator mone-tae” op het voorhoofd en dergelijke afschuwelijke correlaties tussen misdaad en straf zijn bekend en leveren het bewijs, dat het muntmisdrijf een „capitaal crimen” was.

Met de toeneming van het internationaal geldverkeer wijzigde zich het karakter van het muntmisdrijf en van de misdaad van muntvervalsing; hoewel natuurlijk speciaal de muntvervalsing door

gebruik van minderwaardig metaal en het snoeien er van bleef bestaan. In het girale geldverkeer tussen de gewesten en landen met hun grote verscheidenheid van in waarde zowel gestegen als gedaalde munten zat echter meer en gemakkelijker te behalen winst voor de handige koopman in gemunt geld, die niet schroomde aan deze ontoelaatbare praktijken mee te doen of daarvoor geld disponibel te stellen. Dat moge blijken uit de hierachter meege-deelde tekst van een paar unieke vonnissen uit de Amsterdamse Justitieboeken uit het midden der 17e eeuw, die min of meer demonstratief een toelichting geven op de toen gepleegde nieuwe soort van muntmisdrijven, welke meer het karakter droegen van vermindering in waarde der munten in het land, waar ze gepleegd werden, als thans geschiedt door de moderne deviezensmokkelarij. De wettelijke bestrijding daarvan geschiedde op grond der vooral in de eerste helft der 17e eeuw achtereenvolgens afgekondigde plakkaten op de munt, waarvan verklaring en toelichting te vinden zijn in het waardevolle proefschrift van dr. H. Enno van Gelder, *Munthervorming tijdens de Republiek, 1659—1694*¹⁾, met daarnaast te raadplegen *De penningen en het geld van den Tachtig-jarigen oorlog*, door Mr. J. van Kuyk en Dr. H. Enno van Gelder²⁾.

De historische lijn nog even volgend tot onze tijd, (Ned. Wetboek van Strafrecht, artt. 208—215; Belgisch Wetboek van Strafrecht, artt. 160—172) loopt die over valsmunterij, munt-schennis, — vervalsing van goud- en zilverwerken blijve hier buiten beschouwing — naar uitgifte van vals geld en deviezen-smokkel, het laatste misdrijf met de bepaling van de strafnormen omschreven in een afzonderlijke wet. Criminologisch gezien is thans de muntvervalser, inzonderheid de geldvervalser, die zich met de namaak van bankbiljetten bezig houdt, iemand, die zijn vak als lithograaf wel ter dege moet verstaan om met zijn vervalsingspraktijken te slagen en zijn nagemaakt papiergeld met succes in circulatie te brengen. Waarmee maar opgemerkt worde, dat in deze derde fase het muntmisdrijf dus al weer een ander karakter heeft gekregen. Achtereenvolgens zullen wij nu deze drie fasen ter inleiding van beide vonnissen nog even nader beschouwen ten

aanzien van de aard van het misdrijf en de daarop gestelde strafnormen.

Toen er nog alleen sprake was van gemunt geld, kon dus uitsluitend door muntvervalsing en het in omloop brengen van vals geld nieuw geld worden „verdiend”. Muntvervalsing was weer tweërlei: het maken van munten van de juiste samenstelling maar met een niet door de vorst toegelaten muntstempel, want de aanmaak van geld was een regaal of vorstelijk recht; in de tweede plaats het maken van vals geld, hetzij door gebruikmaking van een valse muntstempel, hetzij door minderwaardige metalen en een te licht gewicht te gebruiken. In beide gevallen was sprake van een crimen laesae majestatis, een aantasting van het regale recht of schending der prerogatieven van de vorst en deswege was de straf zwaar. Doch ondanks de bedreiging daarmee werd, gezien het aantal toegepaste straffen, vermeld in de oude vonnisboeken, het muntmisdrijf nog al veelvuldig gepleegd. Als een der oudste gevallen noemt dr. L. Th. Maes in „*Vijf eeuwen stedelijk recht*” (Mechelen) de berechting van Willem Vanders uit Namen in 1391, die bekende, dat hij toen reeds dertien jaar de valsmunterij had uitgeoefend³).

Dezelfde schrijver stelde ook vast, dat in de 16e en 17 eeuw de z.g. ketelstraf voor valse munters (het zieden in kokende olie, water of lood) reeds was vervangen door de dood door ophanging en in de 18e eeuw ook door de vuurdood. De voorbeelden, welke de heer Maes daartoe uit de Correctieboeken van zijn stad aanhaalt, steunen inderdaad zijn conclusie: in 1573 is Jan vanden Steen te Mechelen opgehangen en wordt zijn gevluchte medeplichtige voor eeuwig verbannen; in 1641 is Hendrik van Ymmerseel gestorven aan de galg; in 1732, in een massaproces van valse munters, zijn zes personen de vuurdood gestorven door verbranding en twee met lichtere straffen vrij gekomen, terwijl enige stukken van het door hen gemaakte en in omloop gebrachte vals geld ook al weer als symbool aan de galg werden gespijkerd⁴).

Doch daarnaast bleef in de 17e en 18e eeuw nog wel degelijk de middeleeuwse ketelstraf op muntvervalsers toegepast, de volgende beide vonnissen ten bewijze. Te Gent werd in 1697 een

valse munter levend in een ketel kokende olie geworpen⁵⁾, of zoals een kroniekschrijver uit die tijd verhaalt: „levende gesoden in olie, en is gestorven ghelyck eenen atheïst, niet catholyck noch geus, noch gereformeert, maar naer syne phantasie”. Het tweede, ook door de heer Stroobant aangehaalde vonnis van een muntvervalser te Roermond is van nog jonger datum, namelijk uit het jaar 1728. Het betrof zekere Frederik van Beken, die eveneens wegens genoemde misdaad levend in een kookpot, gevuld met een mengsel van hete olie en water, werd geworpen, of, zoals het vonnis luidde: „ende aldaer levendigh geëxecuteerd te worden met den ketel siedende olie ende water ende dat sulcx geschiet synde, u doodt lichaem gebracht sal worden naer den galgenbergh buyten de Swarte Broeckpoorte dezer stadt, ende aen de galghe aldaer, andere ter afgrysselycker exémpel, met ketenen worde vast gehecht”⁶⁾.

Daartegenover staat een vonnis, te Amsterdam voor een vals-munter, Andries Jansz. Stock wt den Haegh geheten, gewezen op 20 December 1642, die niet alleen slechts tot veertien jaar tuchthuisstraf werd veroordeeld, plus de toen gebruikelijke clause van betaling der kosten van zijn langdurig voorarrest en van de rechtspleging zelf in zijn sententie, doch als 61 jarige vermoedelijk om zijn leeftijd bovendien door de prins van Oranje, Stadhouder Frederik Hendrik, werd begenadigd⁶⁾. Jacobus Koning noemt in zijn *Geschiedkundige Aantekeningen betrekkelijk de Lijfstraffelijke Regtsoefening te Amsterdam, voornamelijk in de zestiende eeuw*⁷⁾ nog het geval van de Zuidnederlandse vals-munter Casparus Josephus de Bunel, die, te Brussel bij verstek veroordeeld tot de ketelstraf in of kort vóór 1733, — dus ook reeds in de 18e eeuw —, en naar de Noordelijke Nederlanden gevlucht, te Amsterdam zijn misdadige praktijken voortzette en weer vals geld vervaardigd en in omloop gebracht had. Uit dien hoofde opnieuw gearresteerd en nu veiliger in verzekerde bewaring gesteld, werd hij alhier op 12 September 1733 na voorafgaand vonnis van doodstraf onthoofd en begraven. Ofschoon dus recidivist, kreeg hij hier te lande toch een mildere straf dan bij onze Zuiderburen⁸⁾.

Daarop wijst eveneens het eerste der hierachter meegedeelde vonnissen van de Antwerpenaar Gulliam vanden Eijnde, die bij vonnis van 15 Mei 1643 te Brussel door de Raad van Brabant ter dood was veroordeeld door middel van ophanging met verbeurdverklaring van al zijn goederen, terwijl hij wegens hetzelfde feit, — „het pleegen van verscheyde excessen omtrent de Munt en de valuatie vant gelt” —, zes jaar later te Amsterdam werd gestraft met verbanning uit de stad Amserdam en de provincie Holland voor de tijd van 25 jaar, verbeurdverklaring van het door hem ingevoerde, verboden geld, dat van onwaarde was verklaard en betaling der kosten van voorarrest en behandeling zijner zaak in rechten. Ook in dit geval gold het een recidivist, die in ons land kans had gezien heel wat buitenlands geld in te voeren, strekkende tot verzwakking van de binnenlandse geldmarkt en toch werd hij te Amsterdam aanzienlijk lichter gestraft dan te Brussel, ook ondanks het feit, dat hij zelf had bekend met zijn verboden wisselhandel in eerstgenoemde stad wel voor een waarde van zes- tot achthonderd duizend gulden te hebben omgezet en met de Antwerpse munt in hier te lande minderwaardige patacons en ducatons gedreven kanshandel ongeveer voor een bedrag van veertig duizend gulden te hebben ingewisseld.

Hij had dus een hem verboden wisselhandel gedreven, goed Hollands geld uitgevoerd en minderwaardig buitenlands geld ingevoerd, dit laatste in de Republiek in circulatie gebracht ondanks het verbod der Staten, om incurante en waardeloos verklaarde buitenlandse munten in te voeren en daardoor meegewerkt aan de verzwakking van het in Nederland gemunte geld.

Wij hebben dus hier niet meer te doen met muntvervalsing in de eigenlijke zin van het woord doch met pogingen tot muntverzwakking, verder met particuliere, d.w.z. verboden muntaanmaak, handel in edele metalen in baren met het doel om daarvan gemunt geld te maken zonder vergunning van overheidswege en met al die daden, die konden leiden tot devaluatie van de munt door invoer en in omloop brengen van buitenlands geld met lagere waarde. Welke gelden „billioen verklaert” waren, was door de opvolgende plakaten uit de eerste helft der 17e eeuw nauwkeurig

omschreven met opgave van gehalte en plaats van herkomst, zodat ieder, die in de geldhandel zat, dit kon weten. En de officieel toegelaten wisselaars, benoemd door elke stedelijke regering, waren lieden „die certificatie van hun goeden naem geven, waer op zy van de Generaels van de munt instructie krijgen” en die tevens „daerom dagelijks een schotel of nap, met de wapenen der Provincien daerop geschildert, uithangen” en zij „moeten altijd copy van ordinantie op hun tafel hebben”⁹⁾. Deze kentekenen nu voerde Van den Eijnde noch Van Hoven en zij waren dus niet toegelaten als wisselaars.

Maar op deze verboden wisselhandel, aanmunting van geld en invoer van verboden geld uit het buitenland stonden geen lijf- en levensstraffen meer, wel hoge boeten. En nog kort vóór de veroordeling van de bovengenoemde Gulliam van den Eijnde en van zijn geldschietter Christoffel van Hoven in 1649 was de volgende strafbedreiging afgekondigd: „En mag niemant zonder commissie en instructie van de Generaels der munt sich eenigzins met wisselen en handelen, tzij billoenen of gevalueerde specien, bemoeyen, op pene van vijftig goude ridders”, zulks ingevolge een plakkaat, door de Staten van Holland 28 Januari 1642 afgekondigd. Daarentegen bleef muntschennis met de dood gestraft, ook in de Republiek: „Zo wie goude of zilvre penningen schroyt of mindert met ciment en sterke wateren of anders, en zulks bewezen zijnde, wordt opentlijk met de doot gestraft en zijne goedere confisciqueert”, volgens de plakkatén op de munt van 1586 en 1622, boven reeds aangehaald.

Ook was bepaald bij een nader plakkaat der Staten-Generaal van 21 Juli 1622, dat niemand verboden vreemde munten inbrengen, uitgeven of smelten mocht op straffe van confiscatie van dit geld en arbitraire correctie. Namaak er van, trouwens van alle gangbare munt, werd door muntvervalsing gehouden, waarop in feite de doodstraf stond, ten onzent echter in de 17e eeuw wegens dat misdrijf niet algemeen meer toegepast. Het betreffende artikel herinnert nog sterk aan de Ordonnantie Crimineel van 1570: „Alle vervalsching, conterfeiting van vremde of dezer Landen

munt, hegemuntery en particuliere muntslag buyten Ordonnantie van staet wordt voor muntvervalsching gehouden, en worden sulke onderwinders, wisselaers en leveraers met de doot en confiscatie van goed gestraft, niet tegenstaende eenig particulier octroy of consent by Heeren, Collegien, Magistraten of anderen gegeven". De desbetreffende plakkaten werden nog al vlug achter elkaar afgekondigd, bewijs dat het misdrijf der muntvervalsing ook hier vrij veel voorkwam: Plakkaten Staten-Generaal 19 Dec. 1589, artt. 1 en 2; Sept. 1594; 21 Maart 1606; 6 Juli 1610; idem betreffende het invoeren van verboden munt: Plakkaten Staten-Generaal 21 Juli 1622; 1 Aug. 1630; 26 Juni 1681; 29 Jan. 1688.

Van belang is nog op te merken, dat voor al de overtreders dezer plakkaten de zwaarst te straffen muntvervalsers inclus, toch in de Republiek de levensstraffen meer en meer werden vervangen door vrijheidsstraffen, de volgende voorbeelden ten bewijze.

Zo werd Izaäk Hendriks van Amsterdam met de strop om de hals ten toon gesteld (ten bewijze dus, dat hij eigenlijk de doodstraf had verdiend), gegeseld, gebrandmerkt en voor vijftien jaar geconfinieerd in het tuchthuis te Amsterdam ingevolge vonnis van 25 Maart 1656 en dat wegens „t schroyen, vylen en uitgeven van ducatoens", „zijnde door grote sollicitatie van de doot geëxcu-seent". Familie, vrienden en kennissen hadden er dus blijkbaar voor gepleit, om hem de dans naar de galg te besparen.

Een tweede geval tegen het einde der 17e eeuw. Levi Jacobs, die toen schellingen gesnoeid en aan de rand geslepen had, om de koeken van het snoeisel te smelten en aan de essayeurs te verkopen, dacht daarmee ruim zeshonderd guldens rijker te worden., maar zijn loon was de dood door de strop. Zijn medeplichtigen waren de slijper, de smelter en de verkoper, die de schaar voor het snoeien had gekocht. Zij kwamen vrij met enkel de strop om de hals op het schavot, bij wijze van laatste waarschuwing, geseling, brandmerking en dertig jaar confinement in het Amsterdamse tuchthuis (vonnis van 9 December 1699).

Daarmee vergeleken kwamen de beide veroordeelden in de thans hierna gepubliceerde vonnissen er in 1649 dus nog genadig af.

Litteratuur bij deze teksten ter verklaring:

Mr. J. van Kuyk en Drs. H. Enno van Gelder, *De penningen en het geld van de Tachtigjarigen Oorlog*, 's-Gravenhage, 1948, blz. 29—30.

Dr. H. Enno van Gelder, *Munthervorming tijdens de Republiek 1659—1692*, Amsterdam (1949), blz. 9—14.

Dr. J. G. van Dillen, *Valuta-moeilijkheden en giroverkeer tijdens de Republiek*, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, XL (1925), blz. 321—337.

Breda, 1951.

¹⁾ Amsterdam, 1949.

²⁾ 's-Gravenhage, 1948.

³⁾ T.a.p. blz. 340 en noot 3 aldaar.

⁴⁾ T.a.p. blz. 341.

⁵⁾ L. Stroobant, *Notes sur le système pénal des villes flamandes*, in *Cercle Archéologique de Malines, Bulletin*, tome VII (1897), p. 40.

⁶⁾ Amsterdamse Justitieboek op dat jaar, s.v. Andries Jansz. (Rechterlijk archief van Amsterdam, Gemeente-archief aldaar).

⁷⁾ Amsterdam, 1828, blz. 107.

⁸⁾ Vgl. voor dgl. vonnissen nog andere voorbeelden bij J. Canaert, *Iets over het oude Strafrecht in België*, Brussel 1826, blz. 28, en Mr. S. de Wind, *Bijzonderheden uit de Geschiedenis van het Strafrecht in de Nederlanden*, Middelburg, 1827, blz. 40—42. Verder in *De Oude Tijd*, 1869—1873, passim.

⁹⁾ Plakkaten van 1586 (voor Holland), artt. 36, 37; van 1622 (voor Zeeland), artt. 34, 44; van 1610, artt. 41 en 45; *Groot Placcaatboek*, dl. I.

Actum 23 Maert 1649, Guiliam vanden Ende, over het pleegen van verscheyde excessen omtrent de Munt en de valucie vant gelt.
1e Justiticboek van Amsterdam, fol. 191.

Alsoo *Guiliam vanden Eijnde*, geboortich van *Antwerpen*, jegenwoordich gevangen, buijten pijn ende banden van eijssere bekent heeft ende mijne heeren vanden gerechte is gebleecken, dat hij gevangen door gaens gehandelt hebbende in saacke van muncte ende de coeurs vant gelt concernerende, over excessen daerinne gepleecht bij vonnesse vanden Raedt van Brabant, residerende tot Brussel den 15 May 1643 gecondemneert is mette coorde gestraft teworden, datter de doot na volcht met confiscatie van alle sijne goederen, wesende t'selve vonnesse met hem gevangen latiterende was a) bij provisie met het ophangen van sijn afbeeldinge aen een galge ter executie geleijt¹⁾. Dat hij gevangen van daer voor(t)vluhtich ende eijndelijck hier ter stede metter woon gecomen sijnde, sonder sich aende voors. straffe te bekeeren, tegens de placcaten vant gelt in verschijde gewichtige poincten seer groffelijck heeft gepeccert: Als namelijck dat hij gevangen al inde jaren 1644 ende 1645 ende vervolgens tot den dagh van sijne apphrentie b) alhier, hoewel bij deese placcaten iterativelijck ende laest mael in jaer 1645 is geinterdiceert, dat niemant sonder authorisatie vanden heeren Burgemeesteren onder den c) daer toe te presseren sich het ampt van d) wisselaerschap vermach te onderwinden op seekere sware pene: des ter contrarie sonder eenich consent allerhande spetie van gelde soo gevalueerde als geparmitteerde ende billoenen in seer groote quantityt bij sijns gevangen eijgen confessie gegroot op ses ofte acht hondert duijssent guldens, hier ter stede successivelijck ingewisselt ende uijtgewisselt heeft met voordeel ende opgelt op advantageuse penningen, reciproquelijck gevende ende genietende. Dat hij gevangene contrarie het expres bevel vant gesijde placcaet vande jare 1645, waer bij om te voorkomen het uijstroiien van de billoenespetien gestatueert is, dat de wisselaers datelijck, als die haer ter handt comen, deselve gehouden sullen sijn door te snijden, de billoenen in haer geheel heeft gelaten ende alsoo gebeneficeert ende sommege van dien als namelijck eenige Luyckse daelders metten swaerden onder de Gemeente heeft uijtgegeven. Dat hij gevangen, om dese ongeoorlofde handel tot meerder voordeel te drijven ende verder te extenderen, met verschijden persoonen in diversche steden buijten dese provincien als *Antwerpen*, *Luyck*, *Mastricht*, *Keulen*, *Maseeck*, *Hasselt*, *Munster*, *Franckfort*, *Emden* ende elders meer, dien aengaende correspondentie heeft gehouden ende door derselver middel inde voors. respective, plaetsen gedaen inwisselen ende aen hem gevangen hier ter stede doen overcomen groote quantityt van verschijde ongeoorlooffde spetien, te weten quarts d'escus stestons e) omtrent XXm guldens, Engels gelt van *Emden*, *Brabance Schellingen*, *Braspenningen*, *Metzer Daelders*, *Spaense Matten*, *St. Nicolassen Copstucken*, *Metzer goudt*, *Luycker goudt*, *Brabance Croonen*, *Akerse Schellingen*, *Luycker Daelders* ende diergelijcken meer, bedragende te samen eenige tonnen goudts, alles diergelijck tegens de voors. Placcaten ende besonderlijck het 2 artikel van dat vande jare 1645. Dat hij gevangen sonder eenige noot-sakelijckheit van *Coophandel* ende *Commartie*, maer alleenlijck om sijn vuil gewin te doen, uijt deesen lande niet alleen billoenen maer oock gevalueerde spetien van *Rosenobels*, *ducaten* en andre meer, contrarie het placcaet vanden Heeren Staten Generael vanden 7 December anno 1613 ende alle goede

- a) Daar hij zich er schuil had gehouden.
- b) Schrijffout in het hs. voor apprehensie.
- c) In het hs. opengelaten.
- d) In het hs. dar. mischrijving.
- e) Testoenen.

maximen opt stuck vanden gelde, in groote sommen na eenige vanden voors. plaetsen van tijt tot tijt versonden ende alsoo dese lande vande selve gevalueerde spetie voor soo veel ontbloomt heeft. Dat hij gevangen hier ter Stede verschijden grooten sommen van Peruaense ende andre realen van achten ingekoft hebbende, een gedeelte van dien naer Luyck ende andre plaetsen heeft gestuijrt, ende onder andre in September ende October lestleden een partije van omtrent ses hondert, waer van hem gevangen door sijn correspondenten twee hondert ende een halve te rugge gesonden sijn met verclaringe van een assajeur aldaer van dat deselve soo snoode waren, datse in plaetse van te moeten sijn van thien penningen ende 20 greijn, door de anderen maer bevonden waeren van 4, 5 ende 6 penningen, niet sonder groote suspicie van dat hij gevangen des voort versenden niet onbewust sijn geweest ende alsoo gesocht heeft bedroch daermede te plegen. Dat hij gevangen niet alleen dese onbehoorlijcke handel met verschijde particulieren onderhouden heeft maer oock op verschijden munten buijten de provintie van Hollandt ende West-Vrieslandt als namelijk de munte van Herderwick, Campen, Swol ende Utrecht, contrarie het placcaet yande Heeren Staten van Hollandt vanden 23 April 1621, sulcx onder sware pene verbidende, verschijden gangbare ende ongangbare gouden ende silvere spetiën, mitsgaders silvere baren geleverd ende gesonden ende daer voor anderen daer van gemunte spetiën in retour gecregen heeft. Ende spetiaelijck dat hij gevangen tegens tvoors. Placcaet vande Heeren Staten van Hollandt, als contrarie tegens het verbodt vande Heeren Staten Generael geëxpresseert in haer Ho. Mog. Placcaet vanden 7 December anno 1613 op de munte van Antwerpen verschijde spetiën gesonden ende daer pattacons ende ducaton, wel tot XL m guldens in retour heeft ontvangen, mede uytdruckelijck strijdende tegens de placcaten vanden 23 April 1634 ende vanden 19 November 1641, waer bij onder sware peene het invoeren ende overbrengen vande voors. ducaton ende patacons als penningen, boven haer waerde gestijgert sijnde, iteratijvelijck is geinterdiceert. Dat hij gevangen corts voor sijn jegenwoordige apprentie aende huijsvrouwe vande muntmeester van Embden een quantijt sullever van XII m glt. heeft vercoft ende mette selve versproocken is, dat hij gevangen aen haer soude leveren soo veel silver als hem door de eerste Boode in wisse(1)brieven overgemaect soude werden, als mede dat hij gevangen daer te vooren door een van sijn correspondenten tot Luyck, genaemt Anthonij Salms, met den muntmeester aldaer heeft laten spreecken ende uijt schrijvens vanden selven Salms verstaen hebbende, dat de muntmeester aldaer 4 guld. 11 sts. gaff voor de once Realen ende Luycker daelders tot XXXVIII sts., in retour gerescribeert, dat het wel was. Ende dat dies hij gevangen hem voor soo verre bemoeijt heeft met het entameren van rorrespondentie op de voors. Munste a) van Embden ende Luyck beijde gereputeert sijnde voor Hage-Munste²⁾: alhoewel hij gevangen ontkent, dat op de voors. onderhandelinghe metten muntmeester van Luyck enige leverantie van realen is gevolcht. Eijndelijck hoewel bij Placcaet vanden Heeren Staten Generael opt stuck ende discipline vande munte ende namelijk bij het 29e artikel vant placcaet vanden 29 September anno 1603 ende bijt 47 vant placcaet vanden 6 July 1610 onder seeckere peene verboden is, dat niemant soude vermogen te scheijden nochte te affineren eenigh goudt ofte sillever dan bij voorgaende concent vande generaels vande munte daertoe wesende geauthoriseert. Dat nochtans hij gevangen dies niet tegenstaende sonder eenich consent ofte autorisatie vande voors. generaels ofte eenige overicheijt hier te lande verschijdene slechte goude spetiën tsijnen huijse gesmolten ende diversche zilvere geschijden ende geaffineert heeft.

a) Munt of muntmeester.

Alle welke wesende saacken van soo quaden gevolge: dat sonder deselve te weeren het stuck vande munte ende de evaluatie vanden gelde, soo hooghlijck betreffende het gemene welvaren vande landen ende voornamentlijck van desen goeden stadt, noijt in vasten sandt a) gehoude soude werden ende derhalven achtervolgende de Placcaet ten hoogsten strafbaer,

Soo ist dat mijne heeren vande Gerechten, gehoort den eijschende conclusie van mijn heere de Schoudt, de confessie ende diffentie b) vande voors. gevangen ende gezien verschijdene beschijden, tot verificatie vande voors. feijten overgeleijt, den voors. gevangen gecondemneert hebben, gelijk haer Ed. hem condemneren mits desen binnen s'daghs sonneschijn te gaen uijt dese Stadt ende de jurisdictie van dien ende binnen drie dagen uijt de provincie³⁾ van Hollandt, Zeelant, West-Vrieslant ende Utrecht. Bannen hem gevangen daeruyt den tijt van vijffentwintich eerst achtereen volgende jaren op peene van meerder straffe, bij aldien hij gevangen zijn bannissement comt te infringeren ende verclarende vorder verbeurt ende geconfesqueert ten profijte vande Heeren alle de Billioenen ende onganghbare penningen, ten tijde van sijne apprehensie onder hem bevonden ende door mijn Heere de Schoudt gesaiseert. Condemneren hem wijders inde coste sijnder gevanckenis ende mise van justitie. Actum den 23 Martij 1649 bij mijne heeren alle de schepenen dempto Coenraet Burgh ende na voorgaende clock geslagh vande puije deser stede gepubliceert den 24en daer aenvolgende. Presentibus mijnheer de Schout Gerbrant Clasen Pancras, Burgermeesteren ende all de Schepenen dempto Coenraet Burgh.

Actum 20 Maart 1649: Christoffel van Hoven, medepligtich of mede bewust van eenige excessen door een ander omtrent het stuk van de Mundt en de cours van het geldt gepleegt.

Ibid., fol. 200 v°

Alsoo Proces extraordinaris was geintenteert bij mijne heere de Schoudt, rationij officij aenclager ter eenre op ende tegens Christoffel van Hoven, geapprehendeerde aengeklaechde ten andre sijden, waerinne de Heere aenclager uijte eijgene confessie, bij de aengeklaeghde voorde Heeren Schepenen gedaen, ende andre beschijden ter saecken dienende, fonderende was, dat d'aengeklaechde int Iest vant Jaer 1645 met Gilliam vanden Eijnde, jegenwoordich gevangen, aengegaen heeft seecker accoort van compagnie: medebrengeende dat hij aengeklaeghde furneren soude een Capitael van twintich duijsent guldens. Ende vanden Eijnde voornoemd deselve soude benefitieren met wisselen ende verwisselen van verscheijde spetiën ende met de spetie die voordeel geven soude, op verscheijdene munten ende particulierlijck op Utrecht, Harderwijk ende Antwerpen te versenden. Ende dat de winsten door dit middel te doen, tusschen hunlieden half ende half genoten soude werden. Ende dien volgende hij aengeklaechde deselve 20000 gud. gefurneert ende omtrent 3 ofte 4 maenden in compaignie geweest hebbende, gedurende deselve tijt niet alleen kennis heeft gehadt van dat de voornoemde vanden Eijnde sonder des tot eenige Coophandel noodich te hebben, verschijdene goede spetie als ducatons, rosenobels, france croonen, pistoolen, goude ducatons naer Antwerpen, Mstricht, Luijck ende andere plaetsen aen particulieren versonden ende alsoo t'lant voor soo veele vande selve goede spetie ontbloomt heeft gehadt. Ende daer tegens weder van Luijck, Emden, ende elders successivelijck doen overcomen groote quantijt Billioenen ende insonderheijt quarts d'Escus, Tcestons, Francken, Luijckse daelders, Embder Schellingen ende daelders mitsgaders Realen

a) Lees: handt.

b) Defensie. verweer.

van achten, sonder deselve achtervolgens de placcaten aende magistraat aen-tegeven of inde wisselbanck te brengen, nemaer dat hij aengeclaeghde verschijde missie over de voors. correspondentie op sijn eijgen naem ontfangen en met sijn eijgen hant uijt het dicteren vanden voorn. Vanden Eijnde gerescribeert heeft gehadt, oock wel geweten heeft, dat achtervolgens het voors. Contract van campagne verschijdene spetiën, soo goudt als silver, oock zilveren baren op munte huijten Hollandt en Westvrieslant, als namentlijk op de munte van Utrecht ende Harderwijck ende oock op de munte van Antwerpen, staende de oorloge, sijn versonden voor Rekening van Winst ende Verlies ende vande laestgenoemde munte groote quantijt patecons ende ducats in retour binnen deser Stede sijn gecomen ende dat hij aengeklaechde naet verloop van 3 ofte 4 maenden bij afrekening vande penningen, die met dese handel geproffiteert waren, eens 800 gulden heeft genoten: als oock dat hij aengeclaeghde na t'schijden vande compagnie omtrent een maent of twee daer op gevolcht, den voorn. Vanden Eijnde om deselve handel voor sijn particulier te continueren, twintich dijsent guldens a dispositio heeft verstreckt tegen 8 ten 100 int Jaer, onder bedingh dat de kas van deselve penninge t'sijns aengeclaeghdens hujs soude berustende blijven tot sijn securitijt ende de voorn. Vanden Eijnde, uijtgeseyt 4 a 6000 gulden, daer uijt niet soude gebruijcken mogen sonder wisselbrieven of andere effecten inplaetse te laten, over alle welcke als strijdich tegens de placcaten deser lande bijde heere aenclager geconcludeert was, dat de aengeklaechde ter saecke vant voors. verhaelde soude werden gecondemneert inde pecuniële boete ende correctiën bij den voors. Placcaten gestatueert, Ende hier over gehoort alle t'gene de aengeclaeghde t'sijnen defentie hadde verstaen te allegeren, na dat partijen liever als vonnesse aftewachten, goetgevonden hadden de zaeck aende uijtspraecke vande Heeren Schepenen te defereren, om deselve in plaetse van rechters af te doen als goede mannen, Soo ist dat mijne heeren de schepenen al vooren op alles gelet, dat ter saecke was dienende, als goedemannen voor uijtspraeck gegeven hebben, dat de aengeclaeghde aende heere aenclager sal betalen de somme van ses dujsent guldens, mits betalende de coste vande apprehentie ende miese van justitie. Ende heeft de aengeklaechde na gedane uijtspraeck bijhanttastinge beloofd te voors. 6000 gulden aenden aenclager te sullen voldoen.

Actum den 20 Martij anno 1649. Presentibus alle de heeren Schepenen dempto Coenraet Burgh.

1) Vgl. over de oorsprong en de practijk der bestraffing in effigie o.m. Mr. Dr. F. A. Holleman, in *Weekblad voor Privaatrecht, Notarisambt en Registratie*, 1934, blz. 522 en de daer verder opgegeven litteratuur.

2) Voor invoerverboden gericht tegen de Haagmunten vgl. *Codex Batavus*, ed. E. van Zurck (Delft 1711), blz. 528, § XII.

3) Het bannen uit de provincie of provinciën door een plaatselijk schepencollege kwam inzake muntmisdrijven en de berechtning daarvan in de 17e eeuw meer voor, speciaal wat Amsterdam als middelpunt van de geldhandel in de Republiek betrof: vgl. Mr. Dr. K. J. Frederiks, *Het Oud-Nederlandsch Strafrecht* (Haarlem 1918), blz. 421—422; Dr. L. Th. Maes, *Vijf eeuwen stedelijk strafrecht* (Antwerpen—Den Haag 1947), blz. 446.